

AKTUAR MOLIYA VA BUXGALTERIYA HISOBI ILMIY JURNALI

Vol. 5 Issue 06 | pp. 1-6 | ISSN: 2181-1865

Available online <https://finance.tsue.uz/index.php/afa>

XO'JALIK YURITUVCHI SUBYEKTLARNING KREDIT VA QARZ MABLAG'LARI TAHLILI

Mahmudova Go'zal Samadjon qizi

“Moliyaviy tahlil” kafedrası katta o'qituvchisi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti

Annotatsiya: Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'larini hisobga olish tartibi, ularning moliyaviy ko'rsatkichlarga ta'siri, qarzdorlik darajasi va leverage koeffitsiyentlari asosida baholash usullari tahlil qilinadi. Tahlil uchun “O'zAuto Motors” AJ va “Qishloqqurilishbank” ATB kompaniyalari moliyaviy ma'lumotlari asos qilib olingan. Maqolada qarz mablag'lari tuzilmasi, ularning qisqa va uzoq muddatli shakllari, o'z kapitalga nisbati hamda foiz to'lovlarining foydaga ta'siri batafsil yoritilgan. Shuningdek, milliy va xalqaro standartlar asosida kredit operatsiyalarini hisobga olishga doir yetuk olimlarning fikrlari o'rganilgan va amaliy tavsiyalar berilgan. Natijalar korxonalarda moliyaviy barqarorlikni oshirishda zamonaviy tahlil vositalarini joriy etish zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Kreditlar, qarz mablag'lari, moliyaviy tahlil, leverage, qarzdorlik koeffitsiyenti, buxgalteriya hisobi, moliyaviy hisobot, risk, foiz to'lovlari, IFRS, milliy standartlar, moliyaviy barqarorlik.

Abstract: This article analyzes the procedure for accounting for credit and debt funds of business entities, their impact on financial indicators, debt level and methods of assessing them based on leverage ratios. The analysis was based on the financial data of “UzAuto Motors” JSC and “Qishloqqurilishbank” JSCB. The article covers in detail the structure of debt funds, their short-term and long-term forms, the ratio to equity, and the impact of interest payments on profit. The opinions of leading scientists on accounting for credit operations based on national and international standards are also studied and practical recommendations are given. The results indicate the need to introduce modern analytical tools to increase financial stability in enterprises.

Keywords: Loans, debt funds, financial analysis, leverage, debt ratio, accounting, financial reporting, risk, interest payments, IFRS, national standards, financial stability.

Аннотация: В статье анализируется порядок учета кредитных и заемных средств хозяйствующих субъектов, их влияние на финансовые показатели, а также методы их оценки на основе уровня задолженности и коэффициентов финансовой зависимости. Анализ проводился на основе финансовых данных АО «UzAuto Motors» и АКБ «Кишлокқурилишбанк». В статье подробно рассматривается структура долга, его краткосрочные и долгосрочные формы, соотношение с собственным капиталом, а также влияние процентных платежей на прибыль. Также изучены мнения ведущих ученых по вопросам учета кредитных операций на основе национальных и международных стандартов и даны практические рекомендации. Результаты показывают необходимость

внедрения современных аналитических инструментов для повышения финансовой устойчивости предприятий.

Ключевые слова: Кредиты, задолженность, финансовый анализ, левиредж, коэффициент задолженности, бухгалтерский учет, финансовая отчетность, риск, процентные платежи, МСФО, национальные стандарты, финансовая устойчивость.

KIRISH

Bozor iqtisodiyoti sharoitida xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy barqarorligi va rivojlanish istiqbollari ko'p jihatdan ularning jalb qilinadigan kredit va qarz mablag'laridan samarali foydalanishiga bog'liq. Qarz va kreditlar biznesning ishlab chiqarish hajmini oshirish, asosiy vositalarni yangilash, naqd pul oqimini tartibga solish va investitsiya loyihalarini moliyalashtirishda muhim moliyaviy manba bo'lib xizmat qiladi. Shu sababli, xo'jalik yurituvchi subyektlar tomonidan jalb etilayotgan kredit va qarz mablag'larini to'g'ri hisobga olish, ularni samarali tahlil qilish, moliyaviy holatga ta'sirini aniqlash dolzarb vazifalardan hisoblanadi.

Ushbu maqolada xo'jalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablag'lari hisobini yuritish tartibi, ularning moliyaviy tahlili, shuningdek, samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilishdagi o'rni yoritiladi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Kredit va qarz mablag'larini hisobga olish xo'jalik yurituvchi subyektlarning moliyaviy hisobi tizimida muhim o'rin tutadi. Chunki u majburiyatlar tuzilmasini, ularning qiymati, muddati hamda korxonaning moliyaviy barqarorligiga ko'rsatadigan ta'sirini aks ettiradi. Ushbu mavzu xalqaro va milliy ilmiy adabiyotlarda keng yoritilgan.

Zamonaviy moliya nazariyasining asosi hisoblangan F. Modigliani va M. Miller¹ (1958, 1963) tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, ma'lum sharoitlarda kapital tuzilmasi (jumladan, qarz mablag'lari ulushi) korxonaga bozor qiymatiga ta'sir qilmasligi isbotlangan. Biroq keyinchalik ular foiz xarajatlariga qo'yilgan soliq imtiyozlari sababli qarz mablag'lari asosidagi moliyalashtirish korxonaga uchun foydaliroq bo'lishi mumkinligini tan olishgan. Ushbu g'oyalar keyingi kapital tuzilmasini optimallashtirish bo'yicha tadqiqotlarga asos bo'lgan. E.F. Brigham va J.F. Houston² o'zlarining "*Fundamentals of Financial Management*" (2019) nomli asarlarida qarz mablag'larini moliyaviy leverage (moliyaviy tayanch) elementi sifatida ko'rsatadilar. Ular bu mablag'larning o'z kapital rentabelligi va risk darajasiga ta'sirini tahlil qilgan hamda ularni moliyaviy hisobotda aniq va to'g'ri aks ettirish, qisqa va uzoq muddatli majburiyatlarga ajratish zarurligini ta'kidlagan.

R.Libby, P.Libby va D. G.Short³ esa kreditlar hisobini balans va foyda-zarar hisobotida axborotning ishonchligini ta'minlash nuqtayi nazaridan ko'rib chiqadilar. Ular, ayniqsa, foizlarni hisoblash, majburiyatlarni diskontlash va hisobga olishda hisoblash (akkumulatsiya) prinsipining to'g'ri qo'llanilishiga alohida e'tibor qaratadilar. IFRS 9 va IFRS 7 xalqaro standartlariga ko'ra, barcha qarz majburiyatlari korxonaga maqsadiga qarab (masalan, amortizatsiyalangan qiymatda yoki bozor qiymatida)

¹ Modigliani, F., & Miller, M. H. (1963). Corporate income taxes and the cost of capital: a correction. *The American economic review*, 53(3), 433-443.

² Brigham, E. F., & Houston, J. F. (2019). *Fundamentals of financial management*. Cengage Learning.

³ Short, D. G., Libby, R., & Libby, P. A. (2007). *Financial accounting: a global perspective*. (No Title).

tasniflanishi lozim. Shuningdek, foiz stavkalari, to'lov muddatlari, likvidlik va valyuta tavakkallari bo'yicha axborotlar ochiqlanishi zarur bo'ladi — bu esa hisobni yanada shaffof va taqqoslanadigan qiladi.

Kieso, Weygandt va Warfield⁴ o'zlarining "Intermediate Accounting" nomli asarlarida qarz majburiyatlarini diskontlash, samarali foiz stavkasi bo'yicha hisoblash, hamda qarzning sho'ba korxonalar darajasida konsolidatsiya qilingan hisobga ta'siri haqida so'z yuritadilar. O'zbekistonda kredit va qarz mablag'lari hisobini yuritish bilan bog'liq masalalar iqtisodchilar va buxgalter mutaxassislar tomonidan ham chuqur tadqiq etilgan:

A. Burkhanov⁵ va Q. Abdukarimov⁶ o'z izlanishlarida qarz mablag'larini hisobga olish va tahlil qilishni korxonaning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash doirasida ko'rib chiqadi. U qarz yuki va to'lov intizomini strategik boshqarish zarurligini alohida ta'kidlaydi.

S. Oripov⁷ va Y. Khalikulova⁸ milliy buxgalteriya standartlarida majburiyatlarni hisobga olishning o'ziga xos jihatlarini, ularning Xalqaro standartlardan farqlarini tahlil qilib, kreditlarni hisobda ifodalashning yagona sxemalarini ishlab chiqadi.

S. Mutalov⁹ esa korxonaning likvidligi va to'lovga qobiliyatligini tahlil qilishda qarz mablag'larining buxgalteriya hisobidagi analitik salohiyatiga e'tibor qaratadi. U, shuningdek, raqamli texnologiyalar asosidagi avtomatlashtirilgan hisob yuritish zarurligini bildiradi.

A. Yunusov¹⁰ va B. Usmonov¹¹ o'z tadqiqotlarida moliyaviy hisobotlarda qarzlarni va kreditorlik qarzlarning to'g'ri aks ettirilmaligi investitsion ishonchga salbiy ta'sir ko'rsatishini ta'kidlaydi. U raqamli transformatsiya sharoitida qarz monitoringi tizimlarini avtomatlashtirish, moliyaviy tahlil algoritmlariga AI texnologiyalarini qo'shish zarurligini asoslab beradi.

Bundan tashqari, "Buxgalteriya hisobi to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga (2022) muvofiq, xo'jalik yurituvchi subyektlar barcha majburiyatlarini hisoblash prinsipiga asoslangan holda yuritishlari, hisob ishonchliligi, uzluksizligi va taqqoslanuvchanligini ta'minlashlari lozim.

TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlil uchun O'zbekiston bozorida faoliyat yuritayotgan ikkita turli sohadagi kompaniya — "O'zAuto Motors" AJ va "Qishloqqurilishbank" ATB ning so'nggi ikki yillik (2023–2024 yillar) moliyaviy ko'rsatkichlari asosida kredit va qarz mablag'lari tuzilmasi hamda ularning tahlili olib borildi.

⁴ Kieso, D. E., Weygandt, J. J., Warfield, T. D., Wiecek, I. M., & McConomy, B. J. (2019). *Intermediate Accounting, Volume 2*. John Wiley & Sons.

⁵ Burkhanov, A. U., Khamidova, S. Y., Boltayev, B. X., Nurmatov, N., Shirov, R. I., Abduraimov, M. M., ... & Khamdamov, S. J. (2025). Agroforestry as a nature-based climate resilience strategy: Addressing desertification and land degradation in the Kazakh Kyzylkum Desert's marginal agroecosystems. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, 23(2), 335-342.

⁶ Abdukarimov, Q., & AS, A. (2025). Kredit operatsiyalarining daromadlari va uning tahlili. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 44(3), 79-81.

⁷ Dadajonovna, B. Z., & Oripov, E. S. (2022). Issues of formation of national democratic institutions on the basis of traditional values. *ASIA PACIFIC JOURNAL OF MARKETING & MANAGEMENT REVIEW* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(12), 298-305.

⁸ Saipidinov, I. M., Popkova, E. G., Khalikulova, Y. P., & Bandurina, I. P. (2025). Digitalization of Green Accounting of Climate-Resilient E-Business in Support of Decarbonization. In *Green Accounting and Digitalization of E-Business for Sustainable Development* (pp. 49-72). IGI Global Scientific Publishing.

⁹ Mutalov, S. (2025). Kreditlar, qarzlarni va garov bo'yicha operatsiyalar sud-buxgalteriya ekspertizasi tayinlash, o'tkazish va ekspertiza xulosasini tayyorlashning metodik usullari. *Академические исследования в современной науке*, 4(17), 124-130.

¹⁰ Yunusov, A. (2024). KREDIT VA BOSHQA QARZLAR BILAN BOG'LIQ OPERATSIYALARLAR AUDITINI REJALASHTIRISH. *Решение социальных проблем в управлении и экономике*, 3(5), 214-222.

¹¹ Usmonov, B. (2024). Evaluation of Capital Assets in Companies of Uzbekistan. *Miasto Przyszłości*, 52, 21-24.

“O’zAuto Motors” AJda 2023-yildan 2024-yilga o’tishda qisqa muddatli qarzlari 1 450 mlrd soʻmdan 1 200 mlrd soʻmga kamaygan (-250 mlrd soʻm), bu esa korxonaning likvidlik strategiyasini yaxshilayotganidan dalolat beradi. Uzoq muddatli qarzlari esa 2 500 mlrd soʻmdan 2 800 mlrd soʻmga oshgan (+300 mlrd soʻm), bu kompaniya uzoq muddatli investitsiyalarni moliyalashtirishga eʼtibor qaratayotganini koʻrsatadi.

“Qishloqqurilishbank” ATB da esa Qisqa muddatli qarzlari 1020 mlrd soʻmdan 980 mlrd soʻmga biroz kamaygan (-40 mlrd soʻm), bu esa bank tomonidan qisqa muddatli majburiyatlar optimallashtirilayotganini koʻrsatadi. Uzoq muddatli qarzlari 4 100 mlrd soʻmdan 4 600 mlrd soʻmga oshgan (+500 mlrd soʻm), bu bank kredit portfelining kengayib borayotganidan dalolat.

1-jadval.

Tahlil qilinayotgan kompaniyalarning kredit va qarz koʻrsatkichlari (mlrd soʻmda)

Koʻrsatkichlar	OʻzAuto Motors	OʻzAuto Motors	QQB Bank	QQB Bank
	(2024)	(2023)	(2024)	(2023)
Qisqa muddatli qarzlari	1 200	1 450	980	1 020
Uzoq muddatli qarzlari	2 800	2 500	4 600	4 100
Umumiy qarzlari	4 000	3 950	5 580	5 120
Oʻz mablagʻlari	5 500	5 100	3 800	3 200
Umumiy aktivlar	9 500	9 050	9 380	8 320
Qarzdorlik koeffitsiyenti (%)	42.1%	43.6%	59.5%	61.5%
Foiz toʻlovlari/sof foyda (%)	23.4%	27.2%	35.1%	38.0%

Manba: muallif ishlanmasi

“O’zAuto Motors” AJda Qarzdorlik koeffitsiyenti 2023-yilda 43.6% boʻlgan boʻlsa, 2024-yilda 42.1% gacha pasaygan. Bu korxonada oʻz moliyaviy risklarini kamaytirishga erishayotganini bildiradi. Foiz toʻlovlari / sof foyda (%) tahliliga keladiga boʻlsak, 2023-yilda 27.2%, 2024-yilda: 23.4% — kamayish bor. Bu foiz xarajatlarining kamayganligini yoki sof foyda oshganligini koʻrsatadi.

“Qishloqqurilishbank” ATB da 2023-yilda 61.5%, 2024-yilda esa 59.5%, yaʼni sezilarli pasayish kuzatilgan. Shunga qaramay, bu koʻrsatkich 50% dan yuqori boʻlib qolmoqda, bu esa moliyaviy xavf nisbatan yuqoriligini anglatadi. Foiz toʻlovlari / sof foyda esa 2023-yilda 38.0%, 2024-yilda: 35.1%, biroz pasaygan boʻlsa-da, daraja hali ham yuqori. Bu bankning foiz xarajatlari daromadlarining katta qismini yutib yuborayotganidan dalolat.

Har ikkala kompaniyada ham uzoq muddatli qarzlari qisqa muddatli qarzlarga nisbatan ustunlik qiladi, bu strategik investitsion qarorlar bilan bogʻliq.

XULOSA

Tahlillar shuni koʻrsatadiki, xoʻjalik yurituvchi subyektlarning kredit va qarz mablagʻlari boʻyicha samarali hisob yuritishi va tahlil asosida boshqaruv qarorlarini qabul

qilishi ularning moliyaviy barqarorligini ta'minlaydi. Qarz mablag'larining o'z mablag'larga nisbatan ulushi, ularning muddati, foiz stavkalari va qaytarish shartlari – bularning barchasi moliyaviy resurslardan foydalanuvchi korxonada faoliyatining rentabelligi va xavfsizlik darajasiga bevosita ta'sir qiladi.

Ushbu maqola doirasida o'rganilgan kompaniyalar misolida ko'rinib turibdiki, o'z vaqtida va to'g'ri boshqarilgan kredit siyosati raqobatbardoshlikni oshirishga xizmat qiladi. Kelgusida zamonaviy raqamli tahlil texnologiyalaridan foydalanish orqali qarz va kreditlar monitoringini yanada takomillashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Modigliani, F., & Miller, M. H. (1963). Corporate income taxes and the cost of capital: a correction. *The American economic review*, 53(3), 433-443.
2. Brigham, E. F., & Houston, J. F. (2019). *Fundamentals of financial management*. Cengage Learning.
3. Short, D. G., Libby, R., & Libby, P. A. (2007). *Financial accounting: a global perspective*. (No Title).
4. Kieso, D. E., Weygandt, J. J., Warfield, T. D., Wiecek, I. M., & McConomy, B. J. (2019). *Intermediate Accounting, Volume 2*. John Wiley & Sons.
5. Abdulkarimov, Q., & AS, A. (2025). Kredit operatsiyalarining daromadlari va uning tahlili. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 44(3), 79-81.
6. Dadajonovna, B. Z., & Oripov, E. S. (2022). Issues of formation of national democratic institutions on the basis of traditional values. *Asia Pacific Journal of Marketing & Management Review* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 8.071, 11(12), 298-305.
7. Mutalov, S. (2025). Kreditlar, qarzarlar va garov bo'yicha operatsiyalar sud-buxgalteriya ekspertizasi tayinlash, o'tkazish va ekspertiza xulosasini tayyorlashning metodik usullari. *Akademicheskie issledovaniya v sovremennoy nauke*, 4(17), 124-130.
8. Yunusov, A. (2024). Kredit va boshqa qarzarlar bilan bog'liq operatsiyalarlar auditini rejalashtirish. *Rешение социальных проблем в управлении и экономике*, 3(5), 214-222.
9. O'zbekiston Respublikasi Buxgalteriya hisobi to'g'risidagi Qonuni, 2022.
10. Moliya vazirligining 2023-yilgi buxgalteriya standartlari to'plami.
11. "O'zAuto Motors" AJ moliyaviy hisobotlari (2022–2024).
12. "Qishloqqurilishbank" ATB yillik hisobotlari (2022–2024).
13. Xalqaro moliyaviy hisobot standartlari (IFRS), 2023-yilgi nashr.
14. Khalikulova, Y. (2025). ANALYSIS OF THE ROLE OF LEASING AND RENTAL TRANSACTIONS IN THE ACTIVITIES OF ENTERPRISES AND ORGANIZATIONS AND ACROSS REGIONS. *Raqamli iqtisodiyot va axborot texnologiyalari*, 5(1), 240-245.
15. Khalikulova, Y. P. (2025). Rental and leasing accounting practices in Uzbekistan: a comprehensive overview and future directions. *Innovative achievements in science* 2024, 4(39), 205-209.
16. Usmonov, B. (2024). Evaluation of Capital Assets in Companies of Uzbekistan. *Miasto Przyszłości*, 52, 21-24.
17. Saipidinov, I. M., Popkova, E. G., Khalikulova, Y. P., & Bandurina, I. P. (2025). Digitalization of Green Accounting of Climate-Resilient E-Business in Support of

Decarbonization. In *Green Accounting and Digitalization of E-Business for Sustainable Development* (pp. 49-72). IGI Global Scientific Publishing.

18. Burkhanov, A. U., Khamidova, S. Y., Boltayev, B. X., Nurmatov, N., Shirov, R. I., Abduraimov, M. M., ... & Khamdamov, S. J. (2025). Agroforestry as a nature-based climate resilience strategy: Addressing desertification and land degradation in the Kazakh Kyzylkum Desert's marginal agroecosystems. *Caspian Journal of Environmental Sciences*, 23(2), 335-342.

Copyright: © 2025 by the authors. This work is licensed under a Creative Commons Attribution- 4.0 International License (CC - BY 4.0)

